

<https://doi.org/10.31891/PT-2023-4-11>

УДК 159.9

Владислава ШВЕЦЬ

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

<https://orcid.org/0000-0001-7384-2039>

E-mail: vlada90@meta.ua

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА МОЛОДЬ З ЕМОЦІЙНИМИ РОЗЛАДАМИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена питанню важливості створення структурної взаємодії педагогів та психологів з метою зниження рівня емоційних розладів серед молоді. У статті розкрито взаємодію впливів екзогенних факторів на ендоегенні зміни. На основі статичних та аналітичних даних виведено взаємозв'язок між потребами держави та роллю в цьому аспекті молоді.

Ключові слова: *молодь, емоційні розлади, ПТСП, воєнний стан, психолого-педагогічні елементи, соціально-економічні чинники.*

Vladyslava SHVETS

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL ORGANIZATION OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL INFLUENCE ON YOUNG PEOPLE WITH EMOTIONAL PERSONALITY DISORDERS IN WAR CONDITIONS

The article highlights the main tasks of psychological and pedagogical influence on young people in order to reduce the level of emotional disorders. It has been established that socio-legal, socio-household, socio-medical, psychological and pedagogical, socio-economic, socio-psychological factors have a systemic impact on the development of emotional disorders in youth. The need to adapt the approach to the organization of psychological and pedagogical interaction with young people is highlighted.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the need to create a model of structural and functional psychological and pedagogical influence on youth with emotional personality disorders. To achieve this goal, a number of tasks have been identified: to theoretically study and summarize the leading scientific experience on the peculiarities of an integrated approach to the formation of socially identical youth. The study was conducted using the methods of theoretical, empirical research and general methods of scientific research.

The novelty of the study is to plan a model of integrated interaction of teachers in order to minimize the impact of emotionally unstable disorders of young people, to create an integrated approach to restore the psycho-emotional well-being of youth education students. A review of statistical and analytical data has led to conclusions about the need to develop new competencies among young people in order to reduce the level of emotional instability. The deterioration in the mental well-being of young people requires cooperation to enhance the effectiveness of all elements of social interaction.

Comparative data analysis and case study report allowed us to structure the most typical causes of dysfunctions, the main signs that educators should pay attention to in their daily work. The conclusions summarize the consideration of the necessary pedagogical aspects of an individual's interaction in society.

Key words: youth, emotional disorders, PTSD, martial law, psychological and pedagogical elements, socio-economic factors.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Проблема емоційної нестійкості молоді в умовах воєнного стану викликана низкою взаємопов'язаних елементів. Залежно від основного напрямку впливу, ці елементи можна розподілити на соціально-правові, соціально-побутові, соціально-медичні, психолого-педагогічні, соціально-економічні, соціально-психологічні. Розглядати питання погіршення ментального здоров'я молоді чи адаптацію освітнього процесу відокремлено від цих факторів є недоречним.

Аби сформувані єдність у діяльності педагогічного колективу у питаннях зниження рівня проявів емоційних розладів та ретравматизації молоді в умовах війни, доцільно розглянути вплив кожного фактору та їхню системну взаємодію на особистість.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання соціалізації молоді, впливу стресових факторів на становлення особистості молоді стає джерелом провідних дослідників (Т. Тираренко, В. Татенко, С. Богданов, А. Гірник, Г. Гірник, І. Баранська). Попри різнопланові підходи та стратегії висвітлення даного питання, у практичній частині впровадження адаптивних методів лишаються прогалини, про що свідчить погіршення стану ментального здоров'я молоді, збільшення рівня безробіття та зниження рівня адаптивності молоді до нових умов життя.

Формулювання цілей статті

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності створення моделі структурно-функціонального психолого-педагогічного впливу на молодь з емоційними розладами особистості.

Виклад основного матеріалу

Характер та інтенсивність переживання молоддю людиною однотипних обставин варіюються залежно від значення, яке приділяється даним обставинам [1]. Для аналізу звернень з метою визначення соціально-психологічної ригідності серед молоді та причин, які на неї впливають, було використано наступні методи і методики: анамнестичний метод, метод клінічної бесіди, метод спостереження,

томський опитувальник ригідності (ТОРЗ), стандартизований багатofакторний метод дослідження особистості Л. Собчик, дискримінантний аналіз, який дозволив діагностувати стан, з яким звернувся респондент на можливість розвитку травматичних реакцій та змін поведінкових реакцій в майбутньому.

Утруднена адаптація в реаліях воєнного часу відмічається як серед внутрішньо переміщених осіб (у новому соціальному колективі), педагогів, здобувачів освіти, які взаємодіють з ВПО. Відсутність чіткої інформації щодо стабілізації соціального стану, внутрішня неготовність до пролонгованих воєнних дій, ендогенні чинники впливають на схильність до формування ПТСР та продукують високий ризик розвитку стресових розладів, суїцидальної поведінки серед молоді [1], [2], [3].

Аналіз даних основної вибірки дослідження дозволив виокремити чотири групи клієнтів, в залежності від психоемоційного стану (табл. 1).

Таблиця 1

Методика розподілу обстежених за групами психічного стану

№ з/п	Групи психічного стану	Основні критерії оцінки
1	Без ознак соціально-психологічної дезадаптації	Відсутність скарг на загальний стан соматичного і психічного здоров'я; відсутність порушень в емоційній і пізнавальній сферах; оптимальний рівень тривожності; адекватне ставлення до захворювання і лікування
2	З окремими ознаками соціально-психологічної дезадаптації	Відсутність скарг на загальний стан здоров'я; наявність скарг на поверхневий сон, нічні сновидіння; незначне зниження психічної активності, настрою, тону психоемоційної сфери; незначне зниження пам'яті, неуважність
3	Психогенні реакції	Виразне відтворення психотравмуючих переживань, що мають місце на момент обстеження і проявляються у снах і спогадах; високі показники реактивної тривожності; наявність агресивних проявів; порушення пізнавальної сфери (у вигляді зниження пам'яті, неуважності і труднощі концентрації уваги); підвищена стомлюваність; скарги на загальний занепад сил, зниження тону емоційної сфери; знижений фон настрою; ускладненість контактів
4	Посттравматичні соціально-стресові розлади	Наявність діагнозу ПТСР – перенаправлення до психіатра; явища інтрузії (повторювані, нав'язливі спогади); невластиві прояви дратівливості; порушення сну; невластиві раніше прояви запальності; висока агресивність, конфліктність; високий рівень реактивної тривожності; зниження психічної активності, настрою; неадекватне ставлення до свого стану; порушення пізнавальної сфери

Розподіл молоді з емоційними розладами з числа внутрішньо переміщених осіб, здійснений на основі обробки діагностичного та анкетного матеріалу, показав взаємозв'язок схильності до депресії дітей, батьки яких мали в анамнезі ПТСР. Травматичні переживання, які передаються батьками у спадок дітям, транслюються через зміну маркерів кортизолу у крові немовляти, а також проявами хронічних станів (хронічний біль, хронічна втома), що у 50% має спільну симптоматику глибокої депресії, афективних тривожних розладів. Таким чином, у дітей, у яких батьки мають в анамнезі ПТСР, у 3 рази більша вірогідність діагностувати ПТСР. Такі клієнти в 4 рази частіше звертаються до фахівців із ознаками депресії, тривоги, схильності до вживання психоактивних препаратів. Успадкований від батька ПТСР збільшує ймовірність у дитини відсторонення від спогадів життя, а успадкований від матері – збільшує ймовірність труднощів із навиками заспокоєння та резильєнтності. Таким чином, ДНК, передане нащадкам, здатне інформувати через пережитий травматичний досвід попередніх поколінь про ймовірний негативний вплив середовища, що формує так звану «сімейну свідомість», описану у працях Р. Ігуди, Т. Верна. Звідси, ми маємо яскравий приклад несвідомої лояльності, описаної у працях американських вчених попередніх століть, яка проявляється у сучасної молоді з емоційними розладами з числа внутрішньо переміщених осіб. Відсутність можливості пояснити причини власної симптоматики призводить до пошуків причин у власних діях (акумулявання почуття провини) чи негативному досвіді. Такий пошук ускладнює психоемоційний та соматичний стан клієнта, уповільнює когнітивні процеси, посилює систему захисних обмежень та стереотипів у поведінці. Такі системи захисту наповнюють епігенетичну пам'ять новим травматичним досвідом. Таким чином, маємо 98% неконкуруючої ДНК, яка відповідає за емоційні реакції, поведінкові депривації, особистісні якості індивіда, успадковані від батьків, і лише 2% хромосомних даних ДНК. З такої статистики випливає, що зовнішній вплив соціальних, правових, педагогічних, економічних чинників впливає на видозміну медичних, соціальних, психологічних, побутових, економічних (другий рівень взаємодії). Розглянемо цей принцип на прикладі статистично-аналітичних даних щодо можливостей (рис. 1).

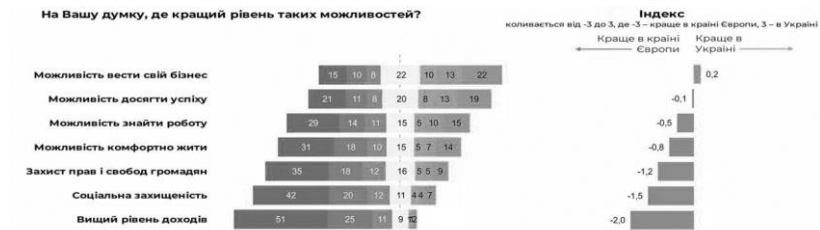

Рис. 1. Порівняння можливостей [9]

Згідно даних рисунку видно, що на індекс можливостей, згідно суб'єктивних даних респондентів, впливають можливості щодо умов для ведення власного бізнесу, пошуку роботи, правового захисту громадян, соціальної значущості, вищого рівня доходів. Такий підхід має високий рівень суб'єктивізму, якщо врахувати, що в умовах норми середня тривалість концентрації уваги молодшої особи становить 30 хвилин, а в умовах стресу відбувається порушення уваги, пам'яті. Зміни в біологічних ритмах індивіда впливають на прояви ознак гіперзбудження (підвищена пильність, похолодіння, порушення режиму сну, порушення навиків концентрації уваги, знижується рівень запам'ятовування). Зміни в біологічному ритмі, що знаходять прояв на вегетативному рівні, акумулюють зміни у психоемоційному благополуччі індивіда та відображаються у погіршенні соціальної активності та навиках соціальної взаємодії.

Рис. 2. Рівень безробіття у світі [9]

Такі зміни у розрізі економічного добробуту країни впливають на індекс безробіття чи зайнятості населення. Так, згідно даних Рисунку

2, індекс безробіття в Україні становить 21.1, що дозволяє їй посісти 142 місце серед 151 країни. Такий індекс безробіття частково пов'язаний із розбіжностями в очікуваннях молоді щодо умов праці, навиками до довготривалого планування, співставленням власних вмінь і навичок з потребами ринку праці. Відтак, рівень знань, які дає освіта не відповідає сучасним потребам держави, або очікування щодо компетентності молодих фахівців є завищеними за умови відсутності навичок до саморегулювання стану в умовах тривалого стресу.

Ринок праці відновлюється

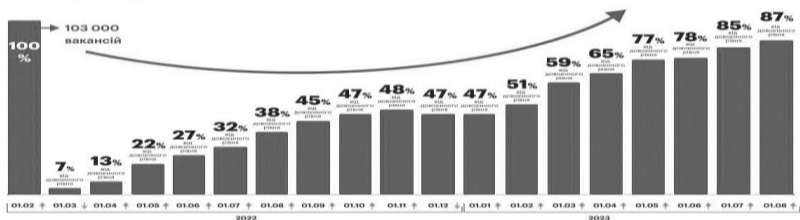

Рис. 3. Кількість вакансій на ринку праці України [9]

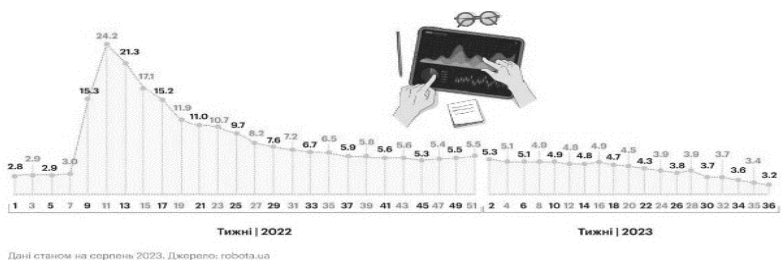

Рис. 4. Кількість кандидатів на одну вакансію у 2022 та у 2023 рр. [9]

З даних рисунків 3 і 4 видно, що попри збільшення вакантних місць, попит на них знижується, що породжує безробіття. Згідно даних GALLUP, українці з низьким рівнем освіти мають низький рівень добробуту і не можуть задовольнити базові потреби. При проведенні соціального опитування, на запитання «Чи мали ви протягом останніх 12 місяців періоди, коли не вистачало коштів на житло, їжу, базові потреби», від 36% до 57% відмітили «так» у розділі «Іжа», і від 38% до 50% респондентів відповіли «так» у розділі «Притулок» (табл. 2).

Таблиця 2

Потреби населення з низьким рівнем освіти [9].

За рівнем освіти	Їжа	Притулок
Рівень освіти		
Початкова-середня освіта	56	50
Вища освіта	36	38
За ступенем урбанізації		
Сільські райони	57	49
Селища та малі міста	53	49
Міста	51	47

Попри розбіжності у запитах та можливостях, ще одним аспектом, який впливає на питання добробуту, є запит держави. Так, згідно розрахунків, потреба у фахівцях станом на 2023 рік (рис. 5) та прогнозована потреба у кадрах станом на 2027 рік (рис. 6) має істотні розбіжності.

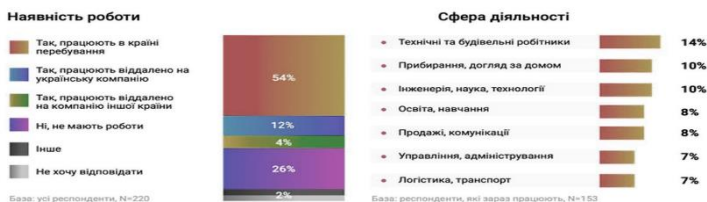

Рис. 5. Індикатори працевлаштування у 2023 році [9]

(тис. осіб)	2024 рік	2025 рік	2026 рік	2027 рік	Усього
Усього	481,57	541,95	606,75	669,45	2299,72
Робітники з видобутку корисних копалин і на будівництві	70,14	83,53	97,00	107,31	357,98
Керівники підприємств, установ та організацій	37,67	42,22	47,52	51,98	179,39
Водії та робітники з обслуговування пересувних техніки та установок	38,25	41,46	45,36	49,44	174,51
Професіонали в галузі фізичних, математичних та технічних наук	30,58	34,55	38,97	43,20	147,30
Технічні фахівці в галузі прикладних наук та техніки	29,94	33,74	37,93	41,60	143,21
Найпростіші професії у видобувальних галузях, будівництві, промисловості та в транспорті	28,45	32,09	35,85	39,67	136,06
Працівники, що надають персональні та захисні послуги	27,79	31,25	33,92	38,81	131,77
Інші фахівці	23,42	26,04	29,15	31,91	110,52
Моделі, продавці та демонстратори	24,02	25,48	27,06	29,08	105,64
Інші кваліфіковані робітники з інструментом	20,98	24,10	27,22	30,40	102,70
Робітники металургійних та машинобудівних професій	21,28	24,07	27,08	29,59	102,02
Інші професіонали	20,57	23,38	26,43	29,81	100,19
Найпростіші професії торгівлі та сфери послуг	17,09	18,93	20,87	23,17	80,06
Робітники, що обслуговують машини та складальники машини	15,16	17,29	19,46	21,65	73,56
Службовці, пов'язані з інформацією	11,96	13,31	14,81	16,23	56,31
Керівники малих підприємств без апарату управління	8,84	9,80	10,84	12,09	41,57
Службовці, що обслуговують клієнтів	8,31	9,02	9,79	11,18	38,30
Професіонали в галузі наук про життя та медичних наук	6,72	7,92	9,19	10,13	33,96
Професіонали в галузі освіти та навчання	7,56	8,03	8,56	9,20	33,35
Найпростіші професії в сільському господарстві та подібних галузях	6,04	6,61	7,76	8,40	28,81

Рис. 6. Прогнозований аналіз потреб на ринку праці з 2021 по 2027 роки [9]

Згідно даних такої перспективи в оцінюванні потреб держави, нова хвиля безробіття та низького рівня якості життя виведе на наступний рівень соціальних, економічних, демографічних, побутових проблем молоді, що ускладнить рівень психологічного добробуту та

вплине на якість освіти чи мотивацію молоді до здобуття базової середньої, середньої спеціальної та вищої освіти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Аналіз даних дозволяє зробити висновки, що наразі сучасна педагогіка має нагальну потребу в створенні моделі структурно-функціонального психолого-педагогічного впливу на молодь з емоційними розладами особистості в умовах воєнного стану. З метою створення гармонійного підходу та формування навиків до перспективного планування у молоді, варто залучити всі 6 соціальні напрямки, що лежать в основі впливу на емоційне благополуччя молоді, аби зменшити їхній деструктивний вплив на психіку. Педагогам необхідно оптимізувати діяльність, аби мати можливість:

- Зменшити вплив емоційної складової при щоденній взаємодії з молоддю, що властива концепції гуманної педагогіки Амонашвілі.

- Знизити рівень використання стимулюючого матеріалу, властивого концепції НУШ.

- Збільшити кількість інтеракцій на уроках з використанням природних матеріалів та умов навколишнього середовища.

- Розвинути навик до створення здобувачами освіти авторських зошитів та книг.

- Зменшити кількість спеціалізованого шкільного приладдя та активізувати навички створення такого приладдя із об'єктів, які оточують індивіда.

- Активізувати навички виконання завдань відразу на заняттях, зменшити кількість додаткових завдань, виконання яких відтермінується у часі.

- Збільшити кількість методик, які спрямовані на колективну взаємодію та активізацію фізичної сили та взаємодії молоді з природою.

- Активізувати потребу молоді у взаємодії з тваринами (каністерапія, іпотерапія, фелінотерапія).

- Збільшити кількість проведених занять поза межами закладу освіти (відвідування галерей, закладів культури, виробничих установ) з подальшим складанням описів заходу, складанням карт маршруту, формуванням аналітичних даних щодо ефективності заходу.

- Актуалізувати навички перебування в тиші та пошуку в ній рівноваги, гармонізації стану, відновлення ресурсу.

– Щорічно проводити діагностику стану мислення та уваги здобувача освіти з метою виявлення ознак ПТСП (загострення емоційних станів, тенденцій до дисоціативних станів, погіршення мисленнєвих процесів). Дану діагностику проводити згідно записів педагогів протягом всього року.

Література

1. Богданов С. О. Соціально-психологічні чинники порушення стресостійкості дітей, що проживають у буферній зоні воєнного конфлікту на сході України. *Проблеми політичної психології* : зб. наук. праць. Київ, 2016. № 4 (18). С. 40-51.
2. Гірник А. М., Гірник Г. А. Особливості адаптації українських освітніх мігрантів до умов життя за кордоном. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Vol. 7. р. 51-55. URL<http://surl.li/lbsup>
3. Психолого-педагогічний супровід і підтримка в умовах модернізації освітньо-виховного простору. *Освіта.ua*, 07.12.2005. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/1334/> (дата звернення 29.09.2023)
4. Крістен Філем'є. Як соціальна ізоляція та самотність впливають на наш мозок. *Psychology Today*, 2021, 21 лютого. URL: <http://surl.li/lbzmr>
5. Баранська І. Як ізоляція та самотність впливають на наш мозок, та що з цим робити. Пояснює психолог. *Ліга. Life*, 2021, 17 березня. URL: <http://surl.li/lcikg>
6. Татенко В. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину. *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 60-72.
7. Титаренко Т. М. Індикатори психологічного здоров'я особистості. *Психологічні науки : проблеми і здобутки* : зб. наук. статей. Київ, 2016. № 9. С. 196-215.
8. Титаренко Т. М. Критерії відновлення психологічного здоров'я в умовах довготривалої травматизації. *Український психологічний журнал*. 2017. №1 (3). С. 140-150.
9. Телеграм канал «Бенефеціар» URL: <https://uk.tgstat.com/fa/channel/-JQcJGUMIY5kZGZi>

References

1. Bohdanov S. O. Sotsialno-psykholohichni chynnyky porushennia stresostiikosti ditei, shcho prozhyvaiut u buferinii zoni voiennoho konfliktu na skhodi Ukrainy. *Problemy politychnoi psykholohii* : zb. nauk. prats. Kyiv, 2016. № 4 (18). S. 40-51.
2. Hirnyk A. M., Hirnyk H. A. Osoblyvosti adaptatsii ukrainskykh osvitykh mihrantiv do umov zhyttia za kordonom. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2002. Vol. 7. р. 51-55. URL<http://surl.li/lbsup>

3. Psykholoho-pedahohichnyi suprovid i pidtrymka v umovakh modernizatsii osvithno-vykhovnoho prostoru. Osvita.ua, 07.12.2005. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/1334/> (data zvernennia 29.09.2023)
4. Kristen Filemie. Yak sotsialna izoliatsiia ta samotnist vplyvaiut na nash mozok. Psychology Today, 2021, 21 liutoho. URL: <http://surl.li/lbzmr>
5. Baranska I. Yak izoliatsiia ta samotnist vplyvaiut na nash mozok, ta shcho z tsym robyty. Poiasniue psykholoh. Liha. Life, 2021, 17 bereznia. URL: <http://surl.li/lcikg>
6. Tatenko V. Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy vplyvu liudyny na liudynu. Sotsialna psykholohiia. 2003. № 1, S. 60-72.
7. Tytarenko T. M. Indykatory psykholohichnoho zdorovia osobystosti. Psykholohichni nauky : problemy i zdobutky : zb. nauk. statei. Kyiv, 2016. № 9. S. 196-215.
8. Tytarenko T. M. Kryterii vidnovlennia psykholohichnoho zdorovia v umovakh dovhotryvaloi travmatyzatsii. Ukrainyski psykholohichni zhurnal. 2017. №1 (3). S. 140-150.
9. Telehram kanal «Benefetsiar» URL: <https://uk.tgstat.com/fa/channel/-JQcJGUMIY5kZGZI>